

Т. Верхола.

Наше минуле

— і —

СУЧАСНЕ.

Ціна 30 коп.

Видання Проскурівської
Просвіти.

ПРОСКУРІВ

Друкарня Д. М. Левіта, Олександрівська вул.

1917.

10

Т. Верхола.

Давид. Библиотека
АН УРСР
11.544.

Наше минуле

— і —

СУЧАСНЕ.

46889

Ціна 30 коп.

Видання Проскурівської
Просвіти.

ПРОСКУРІВ

Друкарня Д. М. Левіта, Олександрівська вул.

1917.

T3(24K)0

T. Berhova

10

НАШЕ МИНУЛЕ

САРАЧЕ.

Львівська державна наукова бібліотека

Львівська

Львівська державна
наукова бібліотека

№

6453

Львівська

Львівська державна наукова бібліотека

1917

Львівська державна наукова бібліотека

Хто ми такі.

Коли хто нас питає, хто ми такі, то ми іноді не знаєм, що і відповісти ї не тільки не дасть відповіді на це зовім неграмотний наш селянин, а і чоловік трошки освічений.

Наші люди називають себе ріжно: **славянами, українцями, малоросами, руськими, христіянами** і таке иньше. І досі начулись ми вже стільки різних назв, що і не знаєм, котра з них буде найбільше підходящою для відповіді.

Чому ж воно так сталось?

А тому, що народ наш, майже, неграмотний, а в школі російській уряд (правительство) давав нам таку кепську історію, що трудно було довідатись з неї правди про те, хто ми такі і якого роду.

Всякі ж приватні заходи коло свого культурного виховання і національного самоосвідомлення припинювалось урядом всякими несправедливими засобами.

Коли б ми добре розібрались в нашій історії і в цих всіх назвах, що кругом нас ходять, то зобачили-б ось що:

Вже дуже давно, ще до Різдва Христового, тоб-то вже більше, як 2000 літ тому назад, в нашій частині світа жили різні народи. Кождий з них займав частину землі, жив зовсім окремо один від другого і мав свої різні назви. Один звався **славянами**, другий **греками**, третій **татарами** і т. п.

Наші предки, від котрих ми народились, належали до славянського народу, і тому, значить, по предках, ми славянської породи, або славяне.

Славяне, як і кождий народ, жив своєю великою сім'єю. Сім'я ця складалась з своїх окремих членів, котрі називались **націями і племенами**.

До одної нації еднались люди мовою, пірою, однаковими звичками і всякими подібними, як кажуть, етнографічними і антропологічними прикметами. В склад славянської всім'ї входило таких націй багато: **українська, польська, болгарська, сербська, чеська**, пізніше **московська** і другі.

Всі наші люди, що балакають отакою мовою, як ото написана ця книжка і мають однакові національні ознаки або прикмети, **належать до української нації**.

Таким побутом належимо ми до української нації і називаємся **Українцями**.

Та земля, на котрій живе переважна частина одної нації, називається також по цій нації.

Так наприклад: наша земля називається **Україна**, польська—Польща, російська—Росія, фінська—Фінляндія.

Назва **Україна**—це стара назва нашого народу, бо так він сам себе назвав. Це видно з наших народних пісень і дум, які держаться у нас вже сотні літ. А давно колись назвали наших предків ще русинами або руссю. Но цю назву дали нам чужі народи,—ще араби, що тогді воювали і торгували з нами. Ця назва довго держалась по наших старших славянських, або ще инче, болгарських книжках.

Потім наш народ ще ріжно зве себе по вірі (релігії). Но віра—одно, а нація—друге, і одно з другим ніколи не треба мішати, бо віра

ніколи не може означаати нації. Ми можемо бути і православної віри і католицької, а належати до української, або иньшої нації. Наприклад, майже всі Італійці є віри римсько—католицької, а нації італійської, і ніхто не може сказати, що вони поляки.

Так і навпаки: Українці є і греко—католицької, римсько—католицької і православної віри.

Та віра багато змінялась як у поодиноких племен, так і цілих народів під часі якихсь політичних подій. Іноді сильніща нація завойовувала слабшу, і та, завдяки силі, мусіла міняти свою віру; так ота віра лишилась і досі. Навіть, наприклад, ще так недавно, багато людей недержавних націй російської держави змінили віру завдяки утискам уряду.

Звуть ще багато себе люди по назві держави, в якій державі ці люди живуть—іменем цієї держави себе і називають. Буває так наприклад, що приїде чоловік з Румунії, і коли ви спитаєте, хто він—відповість, що румун, хоч по нації він може бути і молдаванин, грек або єврей. Так само виходці з російської держави звуть себе назвою цієї держави. Но, очевидно, назва по державі буде неправдивою, бо чоловік іноді назвою своєї держави хоче сказати, звідки він сам приїхав, або якої держави він підданий.

Но знов таки з назвою нації і державного підданства треба розбиратись і звати себе, як треба: по нації, або підданству. Тільки не завше люди розбираються в цих назвах і виходить така плутанина що потім трудно вже і розмежувати ці назви.

Тому тепер ми повинні сказати, що по старому роду своїх предків ми називаємося **слав'янами**, по нації—**українцями**, по вірі—**християнами**, а **проживаємо на Україні і належимо до російської держави або республіки.**

На всьому світі українців живе дуже багато—до 40 мільйонів.

Найбільша частина живе в європейській Росії, на Кавказі, Сибіру; решта в Австрії, Америці і иньших державах.

Найгустіше Українці заселяють такі губернії: Подільську, Волинську, Київську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Катеринославську части, Мінській, Курській, Вороніжській, Ставропільській області і иньших.

Всі ці землі разом взяті називаються **Україною**, бо живуть тут найбільше українці.

Земля Українська дуже велика і простягається від Карпатських гір аж до Дону; від ріки Припеті аж до Чорного Моря. Всього ж займає Україна $13\frac{1}{2}$ тисяч квадратних миль простору, або, як перевести це на десятини,—то 69 мільйонів десятин землі; а народу живе на цій землі до 35 мільйонів душ.

Як ми жили раньше.

Ще за давних—давен народ український порядкував сам собою окремими гуртами, або племенами.

Таке племя збиралось, вибирало собі князя, а той повинен був набирати військо, боронити своє племя від нападу иньших, чужих народів, а також разом з народом порядкувати всякими справами в своїм князівстві: Коли князь був кепський—його скидали,

а наставляли собі другого, і таким чином народ правив собою на виборній основі, або демократично. Но чим більше князі уживались на місці, тим більше вони набирались сміливости керувати народом самотійно і забирали владу в свої руки. Це посліднє як раз на Україні відбилось кепсько. Князі занялись своїм особистими справами, почали сваритись і навіть воювати між собою. Цим скористувались иньші ворожі племена, стали нападати на ці князівства, і тим багато згубили та спустошили краю.

Багато про ці напади оповідає нам наша історія.

Спочатку нападали на наші князівства сусідні кочуючі племена, а пізніше стали нападати цілі народи. В 1124 році напала зі сходу татарська орда, котра страшенно багато наробила шкоди. За татарами в 1169 році прийшов війною московсько-суздальський князь Андрій з метою покорити собі Київське князівство. Цей князь хоч і сам був православним, алеж так спустошив князівство, що в одному лиш Києві знищив до 600 церков. Потім вже постійно не могла Україна спекатись цих нападів, і вони находили один за другим: Литва, Турки, Татари, Польща, сусіди і не сусіди—всі старались загарбувати тут, що можна було і покорити його під свою владу).

Звичайно, при таких становищі Україна спустошилась страшенно: села і міста нищились до тла, людність і худоба брались десятками тисяч в полон, і там з ними робили вороги, що хотіли; з цієї неволі до дому рідко хто вже вертався.

Такі князівські правління не могли за-

хищати інтересів народних, не могли відповідать своїй меті і тому народ, Український став сам себе захищати і собою правити.

Вільні люди стали оселятись в степах і на межі України з иньшими народами і постійно стояли на сторожі перед нападом ворогів. Завше вони були озброєні, проходили військову пуштру і проводили все своє життя в походах і в війні з ворогами; люди ті звались **козаками**.

Найбільше козачих осель шрилось по обох берегах ріки Діпра і його притоків. На однім острові цієї ріки зробили собі козаки постійну твердиню і називали її „Січ запорожська“. В цій січі, козаки воєнно виховувались, перебували постійно великою силою, і тут находилась і козацька старшина.

Козаки жили між собою лагідно і вільним життям.

Крім запорожської січі жили ще козаки по городах та селах. Таким побутом вся Україна була поділена на полки, в кожному полку вибиравсь **полковник**, а над всім військом **гетьман**.

Коли поглянемо на Україну, як вона жила 300 літ тому назад, то зобачимо, що вона займала досить почесне місце серед сильних сусідних держав. На північ розміщене було московське царство, на північнім заході—Польща, на півдні—Туреччина, а на сході ріжні кочові і сильні народи, що розмістились над Волгою і Доном.

Народ наш тогді жив своїм власним життям, ніяких керовників йому з верху не ставилось, а свою долю рішав він виборчим правом. Козацька старшина правила всіма

народними справами і стежила за їх справедливим виконанням. Коли же, бувало, котрий з цієї старшини не годивсь до свого діла — на його місце вибирали другого чоловіка.

Народ жив вільно, не допускав ніякої панщини, так що дужчий з нашої шляхти або панства не заставляв слабшого на себе працювати, а жили між собою в згоді і разом спільними силами боронились від ворога зовнішнього.

Безперечно, що народ оточував повагою і любов'ю тих людей, котрі добре керували народними справами.

В такім життєві самі дбали про себе і що придбали, те і мала. Будувалось багато народних шкіл, було більш половини грамотних і чоловіків і жінок; а таяк багато було незаселеної землі, тому вільно йшло хліборобство, ловля риби і торговельні зносини з иншими народами.

Вчені люди, що проїзжали тоді через Україну, дивувались нашій освіті і культурі в ті часи і разносили славу про ню далеко по світі. Звісно що, сусідні держави і народи дивились на ті багатства зависно, і їм божано було пожитись цею країною.

Алеж Україна боронилась, як могла, від цих хижацьких замахів. Козачина всіма силами боронилась від цих нападів, а весь наш народ, як один чоловік, ставав на поміч козакам.

Були такі страшенні бійки, що наприклад: в одному місці на Волині (Берестечкове поле) згинуло більше 40-ка тисяч кращих синів України.

Так боронились наші люди від насиль-

ства і не віддавали своєї волі нікому.

Правда, бувало так, що наших козаків розбивали, алеж бувало і таке, що і казаки зовсім розбивали ворогів. Часто бувало так, що далеко зайдуть в турецьку землю, а потім з тими-ж таки Турками ідуть походом на Польщу, і навіть далеко заганялись в її землю аж до Кракова і Варшави.

Та всеж таки тяжко було боронитись весь свій вік проти таких держав, котрі рахувались тоді сильнішими в світі.

Одного разу, після великої перемоги над Польщею, гетьман Богдан Хмельницький рішив зробити спілку (союз) з одною з сусідніх держав, щоб спільними силами боронитись від ворога. Одна частина старшини радила пристати до Турка, друга-до Москви. Та-як тоді козаччина не воювала з Московською державою, а „ближа вона нам по вірі і сусідству“, як казали казаки,-то в 1654 році в Переяславі заключено таку спілку з Московщиною.

Де-які головні пункти цієї згоди такі:

1) Україна має своє власне військо, як городове, так і запорожське.

2) Як по містах, так і в селах вся старшина (урядники, війти, бурмістри, старости) щоб з наших людей радою вибиралась.

3) Народ і військо на загальній раді самі з поміж себе вибирають гетьмана і всю старшину, так, як це є стародавній український звичай.

4) Земель козачих і селян відобрати ніхто не може, а переходять вони дітям,

котрі мають ті-ж вольности, які мали діди і батьки.

5) Права і вольности, котрі ми маємо з часів князівства, як духовенства так і мирян, щоб покасовані не були.

6) Українська церква і духовенство мають повну незалежність від Москви і такі иньші.

Втрата прав і поділ України.

Переяславська умова з Москвою скоро була порушена. Після цієї умови козацька старшина стала сваритись між собою за вибір гетьмана. Сварка доходила до того, що навіть з гарматами почали йти одні на других, і кожда частина козаччини стала окремо вибирати собі гетьмана.

За такими сварками не могли народні керовники, як слід, доглядати спільних справ України, і загальне діло охорони прав краю лишилось на волю Божу.

Цим скористувались Московські царі і почали заводити на Україні свої порядки. Зпочатку кинулись нищити запорожську січ, відтак поставлено Московське війсьско в українських селах і городах, в кінці царі стали втручатись в вибори самого гетьмана. Понаставляли по Україні своїх воєводів та намісників, а за вірну службу роздавали їм наші землі разом з людьми, що на ній жили. Козаки боронились від того всіма силами. Гетьман Виговський дав навіть сильний опір Московському війську, але ж Москва в 1667 році умовилась з Польщею і поділили Україну.

По цій умові Польща забрала собі край

по правім боці Дніпра від Львова аж до Києва, а Москва взяла лівий бік України з Києвом. Після цього поділу стало на Україні дійсно два хазяїни: Польща і Москва, і кождий з них господарював як хотів в своїй частині. Руїна почалась по всій нашій землі страшенна. Нищились села і городи як по одній так і по другій стороні Дніпра, заводилась паньщина, наставлялись свої чиновники, накладались тяжкі податки; словом нищились всі народні права. Старшина наша згодом одумалась, та було вже пізно. Гетьман Дорошенко кинувсь за помочию до Турка, але-ж то вже нічого не помогло. А тим часом непоразуміння між козаками тяглось далше, і кождий робив те, що було йому вигідніше. Видячи безпорадне становище України, тогочасний гетьман Мозепа виступив проти Москви, щоб вибитись з під царських порядків, але-ж Московський царь Петро I розбив його під Полтавою в 1709 році разом з Шведським королем, союзником Мозепа. Після цього цей царь ще гірше став мститись над українським народом. Він брав козаків на тяжкі роботи на північ, де вони гинули десятками тисяч; теперішня столиця Росії Петроград збудована на козацьких кістках.

Той же царь Петро мордував українську старшину і на вічність саджав в тюрму. Все щастя і добро народу передавалось царським прибічникам і тим перевертням нашим, що запобігали царської ласки. Одинокє місце, де ще небагато лишилось волі, то була Запорожська Січ, котру незабаром після Петра Московська цариця Катерина в 1775 році зовсім знищила.

Вона ще гірше взялась за Україну і по

знищенню останньої волі народу довела руїну до кінця.

Всі землі і степи остаточно віддала всяким генералам і вже обмосковщеній старшині; а коли козаки попросили дати їм що небудь з їхнього добра, дала їм цариця на Кавказі над рікою Кубанню глухі не заселені степи. З боєм в душі розстались козаки з рідним краєм і переселились на чужину, де і досі займає всю цю область наше військо Кубанське.

Таким побутом народ лишивсь сам безпомічний, а царі робили з ним те, що хотіли. Навіть духовенство, що було колись виборне, тепер осілось разом з чиновниками і відділилось від народу.

Таким побутом Україна ослабла, а Москва окріпла і стала твердою ногою на Україні.

Така сама була доля і правобережної України, де панували поляки. Польща навіть віру православну гнітила, і вона мусіла міняти то в уніятську, то в латинську. Тут також повстала козаччина під проводом Гонти і Залізняка в 1768 році, але ж Московське і Польське військо разом з'єднавшись задавили це повстання. Но потім самі польські пани так допорядкувались, що в 1772 році поділили Польщу між собою три сусіди: Прусія, Австрія і Росія. Разом з Польщею відійшла до Австрії і частина України, що була під польською владою і тепер вона називається там Галичиною (Галицією), а потім в 1776 р. Австрія забрала собі ще Буковину, теж Українську землю, що була під впопадінням Волохів.

Дальше вже кожному відомо, як жилось

нашому народові за паньщини і до сеї пори.

В 1654 році Україна була вільною і щасливою, а вже через яких небудь 100 літ опинилась в злиднях і безправ'ї.

Паньство і народ.

На Україні і по всій Росії панувала паньщина, здирство чиновників, царських вихованців і поліцейських нагаячів.

Царі обставились дворянством і паньством, котре заволоділо всіма багатствами землі і тому не хотіло попустити народові ні в чому. Не тільки там в Москві і Петрограді паньство так ставилось, але ж представлено його до самого села. Керовники всіх справ вибирались не бідним народом, а тими хто мав більшу власність і хто був багатший.

В той час, як ці прислужники народом годувались і в роскошах ходили,—в багатьох місцях вмирали люди з голоду. На нардоні гроші будувались школи і пансіони для них же, платні і безплатні, а самъ народ не мав до цих шкіл ніякого доступу ні права.

Як знищено права України, багатші люди з козаків и шляхти, які раньше обороняли народ,—тепер його кинули; перевернувшись в дворян і нових панів запанували над своїм же народом. Стали проте страшенно намагати щоб трохи відрізнитись від свого народу. Звали його мужиками, а сами показували, що вони не мужики і їм не рівня.

Раньше, коли панувала над Україною Польща,—вони перевертались в Поляків і намагались говорити і робити по—польски.

Потімъ, як запанувала москва—вони так само пішли московським шляхом, ставали Московськими панами. Кинули ту рідну мову, що нею говорив завше український народъ, стали писати і говорити по московськи і жити чужими звичаями.

Вийшло так, що в нас з одного народу вийшло ніби два: простий народ і новий, чужий—паньство.

Не були тільки ці пани приятелями народними, і поганенько було бідному чоловікові під їх владою. До того всього народ лишивсь ще не освічений. Раньше було дуже багато шкіл народних по всіх селах; в Київі була навіть академія але-ж Московський уряд знищив всі українські школи та почав заводити другі московські, котрі з часом теж порідшали.

Народ нової школи і мови не дуже-то і розумів, утікав від неї, а тут ще і паньщина його давила. Вийшло так, що відсоток грамотних з 50 впав в теперішній час до 7⁰/₁₀₀.

Чужа мова позаводилась по всіх судах, канцеляріях і иньших інституціях; навіть по церквах стали неграмотному народові говорити проповіді чужою мовою московською, котрої народ зовсім не разумів. Всюда заведено иньший лад і порядки, в котрих народ також не розбиравсь. Ходив він від пана до пана, від адвоката до адвоката і від канцелярії до канцелярії—ходив мов серед лісу і ніколи не міг дійти до якогось кінця. А всі урядовці, чиновники и пани тим користувались і робили те, що сами знали. Правда, траплялись між ними і добрі люде, та рідко на них можна було натрапити; а царям як раз цього тільки й треба було. Вони нарочито не давали

народові освіти, бо знали добре, що через освіту народ може вийти сам на дорогу і зобачити, що йому робити.

Все вмерло, все пропало, одна лиш дума народня і пісня не загинула. Вона переходила із села в село, з покоління в покоління та розказувала про колишню волю і долю народню.

Народ все це переносив на собі, думав про щось таємне, та сам не знав, з якого краю взятись, щоб всею своєю силою скинути це ярмо.

На чолі кожного народу стоять одиниці освічені та тямущі, котрі знають, що в світі робиться і які де існують порядки; люди ті називаються інтелігенцією. Така інтелігенція і у нас була. Одна частина її вийшла з панів, а друга з народу, і от вона стала ділитись між собою. Одна зовсім відцуралась від народу і над ним збиткувалась, а друга в меншості, почала працювати для народнього добра.

Ця остання інтелігенція була народньою працювала для його і звалась **народниками**.

Народники і праця.

Народники бачили яку велику кривду зроблено нашому народови, бачили вони, що робиться по чужих краях, як там люди живуть, чого вони добиваються. Українські народники заходжуються і собі працювати в такім же напрямку і пробуджують народ до діла. В той час на заході Європи зчинилась велика французська революція і це відчукнулось по иньших державах,—відчуклось і у нас. Хвиля

ця струсила народне почуття і думку, і наші народники почали працювати з більшою вірою на будуче. Знаючи добре історію свого народу,—про те, які порядки колись існували і що все те занапастилось,—заходились вони коло того, щоб вивести цей народ з існуючого нещастя. Треба було заступитись за робочий народ і добитись йому кращої долі. Це все можна-б було зробити тільки тоді, коли пошириться між народом освіта і культура. А це можна було зробити друкованим і живим словом. Треба було розказати бідлошному люду всю правду, дати йому ідею і разбудити до праці на його користь. Треба було перше за все звернути українську інтелігенцію до народу, котра-би з ним зійшлась через єдність мови і, розуміючи один другого, разом з біднотою здобула кращого ладу для краю.

Після довгої перерви з часу знищення наших шкіл і рідного письменства, в році 1798 виступає на рідну ниву перший український письменник Іван Котляревський. Він перший став писати книжки нашою рідною мовою, зрозумілою для селян і інтелігенції та поширювати їх між народом. За ним виступає ще багато иньших письменників, як: Гулак Артемовський, Квітка, Гребінка і другі, котрі в своїх гарних оповіданнях описують життя трудящого і поневоленого люду. Але ж все це робиться обережно і не зовсім вільно, бо уряд стежив за всім. В сей час доля посилає Україні велетня письменника Тараса Шевченка. Він сам, селянин кріпак, зазнавши багато лиха в панській неволі—став проповідувати бідному народові щире слово правди. Розказує він, як бідує народ на паньщині.

розказує історію його минулого життя і без милосердя ганьбить царів, панів і своїх землячків—перевертнів. Шевченко закликає цих своїх братів боронитись перед насильством, знищати неволю і взяти владу в свої руки. Такими заходами народники приєднали багато людей до його гурту, що мав боронити народ. З цею метою тихо і таємно засновувались різні товариства і гуртки. В 1818 році засновується в Києві славянська спілка (союз) і потім в 1823-1824 році тут-же починає працювати товариство з'єднаних славян—спілка декабристів, а там далше Кирило-Мефодієвське братство. В братство вступають кращі українські вчені, письменники і інші члени. Це братство має на меті ширити єднання і федерацію поміж славянами на основі непорушної волі і автономности всіх славянських народів. Братчики хотіли з'єднати в своєму гурті: **Українців, Великоросів, Поляків, Чехів, Сербів, Болгар**—словом всіх славян. Кождий народ, як домагались братчики, мав добиватись „народного правління“ складаючи республіку. Всі ці народи повинні бути визволеними і одержати свої повні права. В 1847 році поліція відкрила братство, котре в той момент мало вже коло 100 членів, з котрих багато заарештовано і покарано. Самого-ж Шевченка посадили в тюрму, а потім вислали в чужі краї—в салдатську неволю. Таким побутом братчиків розігнано, але-ж це дарма. Ідея пішла в народ, поширювалась і таких гуртків народжувалось все більш і більш. Брацтва такі були в Харкові і Полтаві, потім пішли по всій Україні, де перетворювались в теперішні організації і соціалістичні партії. Ці гуртки поставили собі метою: знищити пан-

сьтво і рабство, а обстоювати інтереси робочого народу цілої країни. Так воно було і між иньшими народами всеї Росії, і це дало змогу організуватись цілій державі. Уряд про це знав і бачив, що нічого не вдіє, і коли хоч трошки не попустить, то народ сам своє візьме.

Завдяки такій організаційній праці в 1861 році знищено паньщину, і народ опинивсь на волі.

В австрійській Україні—Галичині та Буковині знищено паньщину ще раньше в 1848 р.

Хоч і впала у нас паньщина, алеж народ все таки лишивсь обманутим. Царь Олександр II-ий скасував кріпацтво, але поставив народ не в те становище, до якого він стремився. Пустив царь народ в світ голодним жебраком, не давши йому землі. Крім того не дано йому волі обороняти своїх прав, і народ все одно мусів весь свій вік працювати на тих панів, на котрих і раньше працював. Вийшло так, що в одному місяці народ визволено, а в другім він сам пішов у найми. За це народ і не подякував цареві, але, зробивши заговор, убив його.

Культурний і політичний рух.

Після всіх цих подій народ ще більше впевнивсь, що треба організуватись та працювати, і це тоді дасть можливість відбити все, що не удалось перший раз. По цілій Росії пішла широка та енергійна праця. У нас на Україні засновувались ріжні організації, культурно-наукові товариства, а також всякі соціялістичні гуртки. В цих останніх ясно вказувалось на те, що треба зробити рево-

люцію і перетворити існуючий лад. До цих організацій приставали і молоді, і старі, і вчені, і прості люди. Одні товариства ясно зазначували свою культурно-просвітну мету, бо знали, що инакше уряд не дасть їм жити, а через культуру і освіту народ всеж таки дійде до чогось кращого; другі організації були тайні і ховались.

Галичина раніше нас визволилась з кріпацтва і вже здобула собі деякі права в життю, тоб-то **Конституцію**. Ця сусіда теж мала деякий вплив на нашу суспільність, як своєю свободою, так і культурними здобутками, і наше громадянство, піддержуючи зносини з Галичиною, стало більш енергійно працювати. Але-ж російський уряд звернув увагу на нашу працю і уживав всіх заходів проти відродження України. З своїми безглуздими заборонами до того дійшов, що заборонив все до тла. Не будемо вже говорити про винищення українських шкіл, алеж палились книжки, чи то були наукові твори, чи казки. В 1876 році дійшло до того, що заборонено друкувати все по українськи: газети, книжки, пісні, наукові дослідження і иньше. Ті люди, що ширили свою ідею друкованим і живим словом, карались вічною тюрмою, а товариства закривались. Наші народники стали проте втікати до Галичини і далі за границю. Так, учений Драгоманів опинивсь аж в Швейцарії і там видавав українську газету.

Багато нам потайки передавалось літератури з Галичини, і вона сіяла в народі ті думки і ідеї, яких народ сам прагнув. В Галичині будувались за народні гроші різні українські школи і навіть університет, де йшла наука на нашій мові. До шкіл навіть

примушували ходити, а ті, що сами хотіли
дальше вчитись, одержували навіть досить
великі заповомогі; сами Галичане жили ще в
кепських обставинах, но дуже сильно боро-
нились проти всіх гнобителів. Прийшлося їм
боротись і з своїм урядом, що теж скупий
був на народні права, боролись проти иньших
націй, а також проти великого паньства. На-
ші народники прямували в Галичину і звідти
приносили нам багато де—чого корисного.

Під впливом Галичини з одної сторони
і російських демократичних організацій з
другої—стала Україна в XIX віці вже добре
організованою і це дало їй можливість взяти
живу участь в життю цілої російської держа-
ви. В Росії в той час почали свою діяльність
декабристи, котрих метою було-перетворити
державний лад і обстоювати права бідного
народу; ідея ця стала скоро ширитись в про-
стих народних масах. Уряд помстивсь над де-
кабристами дуже—караючи смертю, катор-
гою і засланням. Утиски зросли, але проти
утисків рішуче стали боротись соціялістичні
партії. Почалось убивство міністрів, губерна-
торів і иньших урядовців, і виступи ці наби-
рали з року на рік більшої сили і вкінці дійш-
ли до великих подій.

В 1905 р. Росія вела на сході війну з
Японією і скінчила її дуже нещасливо. В час
цеї війни виявилось дуже багато злочинств,
і це вказало, що порядки в державі треба
змінити. Уряд цему не хотів попустити, і в
знак протесту в Росії почалась революція. Пов-
стання почались в Москві, Петрограді, Сева-
стополі, Гельсінгфорсі і навіть по селах.
Після великої бійки робочого народу
з царським військом останне перемогло, і на-

род свого діла не міг довести як слід до кінця. Хоч багато народу згинуло; уряд мусів таки попуститись і дати народові волю. Видано маніфест до народу, котрим оголошувалась конституція, і таким побутом забезпечувалось право народу захищати свої державні інтереси через народних представників, і це представництво звалось Думою.

Народ багато надіявся на ту Думу і готовий був на всякі жертви, аби тільки Дума захистила його права та допомогла в його нужді. Не догадувався тільки народ, що Думу скликано лиш для заспокоїння, а не на те, щоб вона керувала народними справами. Селянсьтво надіялось, що Дума дасть йому землю, робітництво думало що вона поліпшить їхнє життя, а нації, що дістануть свої права. Нічого сенько того не думав уряд давати, а коли Дума заявила свої домагання, то її розігнано. Скликано другу Думу, бо уряд думав, що через поліцію та своїх чиновників проведе туди таких кандидатів, котрі б були йому до вподоби.

Скільки було мошенства при цих виборах, а народ все-таки ішов, давав свій голос і мріяв про кращу долю. Ця Дума була вже не така як перша, але ж і не така, якої хотів уряд, пробула і ця Дума трохи, і її теж розігнано. Мало того — царські слуги робили заговори на тих депутатів, і були деякі з них убиті, як: Герценштейн, Караваєв і другі. Отак скликались Дума за Думою, а народ все ждав. Пішли репресії і угиски і коли дійшло до останньої Думи, то туди вже попали дійсно пани, попи та багатії. Ця Дума засідала трохи довше, чим попередні, але ж фактично нічого сенько не зробила для народу: то сама була не

дуже то діяльна, то уряд гальмував всяку її справу. Крім такої Думи був ще буржуазний уряд, міністри та державна рада (совіт), котрим треба було всіма силами боронити свої власні інтереси. Коли потрібно було урядові видати який закон, а Дума тому перешкоджала, то її розпускалось, і той закон проводивсь. Отак дурили нас до останнього часу, а народ все ждав та моливсь, чи Дума не випросить чого хоч трошки, аж поки не ввірвалось таке ждання. І сльози, і горе, і сміх брав, як згадували Думу; вкінці кинули всяку надію на ню. А царь з міністрами глузував та сміявся з бідного народу і що хотів, те і робив. Вся сила і надія уряду була в поліції. Потім уряд став назад брати свою попередню обіцянку і не тільки не поширив тої малої конституції, але ще і останні права відобрав. Почались утиски і всяке насильство над ідейними провідниками демократичного руху. Штики з нагайками перевернули всі кутки і стільки їх намножилось, що стежили за кожним громадянином. Прошло якихсь 2-3 роки після обнародованих прав, а утиски дійшли до того, що в 1907-1908 р. р. одних повішаних було до 500 чоловіків, не говорячи вже про каторгу та заслання. Україна, як і інші недержавні нації, знову опинилась в скрутнім становищу. З початку волі почали відкриватись по всій Україні ті товариства і організації, котрі перед тим були заборонені; появилась преса, пішло в маси друковане слово—появились на Україні Просвіти і інші культурні товариства. До Просвіти горнулись люди зо всіх сторін. Просвіти уряджували всякі лекції і літературні вечори, засновували читальні, кооперативні товариства і різні господар-

ські спілки, будували власні будинки і набували всяке добро. Працювали наукові товариства, відкривались бібліотеки і засновувались видавництва. Не тільки це робилось на території України, але-ж від Петрограду до Владивостоку працювали гуртки українців—колоністів. Думали навіть відкрити свої українські школи, але, як почались утиски, то на нас вони відчувались найперше, і не тільки не можна було думати о чимось новім, але-ж тре було старатись хоч старе зберегти. Все те, що з таким трудом удалось провести раньше, тепер старанно урядом нищилось, а провідники цього руху карались. Просвіти закривались, члени заарештовувались і в слід за тим иньші товариства, через заборони, сами падали. Почалось з гучної конституції, а скінчилось тим, що в 1914 р. не тільки заборонено видавати останні газети, але навіть не вільно було збирати жертви на пам'ятник Шевченка. Стало знов сумно по всій Україні, ніби поховали велику свою долю на довгі віки. Всі нації ще жили, як євреї, поляки, вірмени—тільки нам заборонялось все до щенту. І це діялось в найтяжчий час, коли почалась велика війна, і наш народ без нарікання пішов захищати від ворога всіх царських прислужників та їхні багатства.

Революція в Росії.

Така важка і згущена атмосфера над життям народних мас держави довго держатись не могла.

Всякий почував, що от—от вибухне той момент, що раптом переверне все життя держави. Так минали дні і години, і жаданий час наближавсь.

В 1914 році почалась велика європейська війна, в котрій праняла участь і Росія. Такої страшної війни світ ще не бачив. Народ наш став, як один, на оборону прав людскости, віддаючи власне життя і добро в руки своєї вітчизни. Але-ж, як і завсігди, доля народня опинилась в руках його гнобителів і тих царських прислужників, що витискали з народу останні соки. Чим далше, тим більше виливалась війна в хвилю людського нещастя. Рев гармат і стогін страждань розійшовсь по всьому світі. І вот в такий сумний час хижакі народні розкрили обійми для своїх жертв. Одні страждали, другі тішились обставинами і, починаючи з чиновника і кінчаючи міністром, - всі визискували цей момент, як могли. Сам військовий міністер Сухомлінов лишив армію в чужій землі без зброї і харчів. Не маючи чим боронитись, вона сотні верстов відступала і гинула по дорозі. Другий вояка Мясоїдов просто зрадницьким способом вигубив цілі наші корпуси.

В царській палаті якийсь пройдисвіт Распутін торгував з всякими поставщиками народним добром, а в міністерстві Штюрмер, Протопопов і иньші нехтували останні наші права і волю.

Ніякого голосу правди, ніякого заступництва, не подавалось в порятунок трагічного становища громадянина і держави. За два роки цієї війни край дійшов до такого сумного становища, що вже здавалось немає спасіння.

Навіть і в цей час уряд ще наваживсь розігнати самодержавним указом останнє представництво—Думу, якаб вона вже там не була.

І от час жаданий, час суда прийшов. Піднялась революція. Народ, переодягнений в військову захистну одержу встав разом з робітниками; тихою великою лавиною вийшов зо всіх закутків держави і сказав своє останнє слово. А слово те вирвалось з десятків міліонів грудей скривдженого люду. Це було слово правди і присуд кари над сваволею і насильством.

Одним могутним замахом розбились обручі, що віками стискали народню волю, а всі ті ковалі, що кували їх, щезли в оден момент з обличча землі. З тої хвили весь народ держави став вільним і сам собі господарем.

Революція в коріні перетворила все громадське і державне життя і знищила неправду.

Така революція вибухнула не тільки у нас, але і в иньших державах. В останніх часах повстала революція в Португалії, Персії, Туреччині і Китаю. Як видно всюди на світі була неправда, котра скоро счезне з обличча землі, коли людскість зрозуміє, як з нею боротись. Революція наша дала однакове право кождому громадянинові в громадському і політичному життю. Як багатий, так і убогий, як селянин, так і чиновник—всі однако захищають свої потреби.

Крім того, повинні бути задоволені ще всі народи держави в їхньому національному життю. Революція повинна поправити помилку і ганебний поступок попередніх керовників держави. Відібрані права націй повинні бути їм повернені. Словом, вони повинні одержати все те, що стратили на протязі цілих віків.

Для націй це є такаж життєва потреба, як для пролетаріату всіх націй своя. Бо без цих прав нація також згине, як згинув бідний люд без своїх, а цеї погібелі революція ні в якому разі не повинна допустити.

Революція повинна забезпечити всі класи і нації республіки, щоб вони спільними силами своєї єдності разом принесли користь все-світній культурі і всій людскости.

А ми вже всі разом повинні пильнувати, щоби нашої вікової праці і революції не знищили темні сили реакції.

Українські соціалісти.

З великими труднощами і тяжкою роботою прийшлося нашим народникам вести діло народної волі до божаної мети. Крок за кроком і день за днем наближались до нинішньої революції, і вони виступили на чолі народнього руху. Починаючи ще з часів культурного руху на Україні брацтв і товариств, народ стремився до своєї самосвідомости і в решті мусів своє бажання волі виявити в якусь відому форму політичного руху. Народники, що взяли перетворити політичне життя держави, назвались **соціалістами**. Соціалістичні гуртки взяли організаційну роботу в свої руки і повели її так аж до останного моменту. Звичайно, з пекельними труднощами прийшлося їм вести цю справу; не мало впало їх в нерівній боротьбі з урядом, але ж все таки вони з честю провадили її далі. В них була сила і надія доведення діла до кінця, і з цією надією йшли вони вперед. Не тільки мріяли вони про визволення народу з неволі, але ж і про те, щоб вже при волі здійснити той

плян устрою народнього життя, про який мріяли вони десятками і сотнями літ. Значить, їх завданням було не тільки цього добиватись до хвилі революції, але-ж щоб після перевороту ці соціялістичні реформи були переведені в життя.

В своїх поглядах на спосіб забезпечення бідного народу і його самопорядкування, соціалісти не однакового були і в цьому між собою ділились. Одні казали, що треба робочий народ забезпечити в такий спосіб, другі казали, що в иньший; одні казали, що краще буде, коли селянсьтву дадуть користуватись землею таким способом, другі казали, що иньшим. Таким чином вони поділились на гурти, котрі ріжно називались, наприклад: соціал-революціонери, соціал-демократи, народні соціалісти і т. п.

Щоб здійснити свою думку, з цією метою вони тайно сходились, виробляли свої програми, і хто яку поважав, той до такої і приставов. Кождий гурток мав своїх прихильників, творив великі соціялістичні партії і розповсюджувавсь між народом. Але-ж всі партії мали один закон і святий обовязок-це той, щоб забезпечити долю бідного народу, виборонити йому краще життя. І в цьому наші соціялісти ніколи не розходились.

Подамо головні думки, яких наші соціялісти добивались в своїх програмах: 1) Щоб кожда людина в державі мала право собою порядкувати через своїх виборних представників. 2) Щоб народ сам видавав закони для себе. 3) Щоб всякі чиновники, що керують народними справами, були виборні і відповідали за свої вчинки перед народом. 4) Щоб була повна воля слова, друку, віри, зібрань

і т. п. 5) Щоб не було клясових привілеій, але щоб була рівноправність для всіх, щоб знищено смертну кару, замінено постійне військо, міліцією і щоб всі питання, які тепер розв'язуються, війною передано в міжнародний суд. 6) Щоб були знесені різні податки, а наложений один прогресивний на всіх; щоб діти наші вчилися безплатно і обов'язково в школах. 7) Щоб робітники при коротшім часі праці були краще забезпечені, та щоб всі фабрики і заводи перейшли в народне користування. 8) Щоб всі землі держави віддано селянсьтву і трудовому народу в користування без викупу і аренди і т. п.

Такі домагання поставили соціалісти для здійснення в своїх програмах. В адміністративному-ж правлінню країною, або державою, — там вже, крім програми своїх народних соціалістів, ще ідуть до згоди соціалісти всіх націй, що живуть в нашій державі. Кожда нація має своїх соціалістів, котрі придержуються, властиво, однакової програми — наприклад: українські соціалісти, російські, польські, єврейські, грузинські. В краєвому і державному правлінню ці партії, добиваються такого ладу, котрий би був добрим для всіх націй. Щоб кожда нація мала право керувати своїми власними справами, а вже опісля, щоб було одно керування над всіма справами цілої держави. Щоб не було такого правління, котре б розповсюджувалось з одного місця на всі краї і котрому вони корились, чи було воно їм вигідним, чи ні. Це була помилка старого уряду, а звалось правлінням **централістичним**. В такому разі те, що може бути корисним для одної нації, може бути злим для другої. Тоді заподівалось багато кривди

де-яким народам, і цілими сотнями літ вони мучились під тягарем такої насильної політики. Кожний народ краще знає, який повинен бути лад в його хаті, і тому соціалісти всіх народів дійшли до згоди, що кождий народ одержить своє самоуправління, тоб-то автономію. А вже тоді всі народи разом будуть управляти цілою російською державою. Наші українські соціалісти стояли на тому, що коли зробиться революція і народи російської держави одержать свої права, тоді і Україна мусить одержати своє. Тим більше, що як видно з історії нашого народу, ми жили своїм власним демокрртичним життям, котрим користувались вміло і добре. Це наше життя відібрано найнесправедливішим способом уряду, і тому воно повинно бути назад нам вернене. Таку програму поставили українські соціалісти, і цего добиваються до останнього моменту.

В такий спосіб добивались своїх прав і иньші народи російської держави, і вже навіть багато з них одержали ці права, напр. Польща, Литва, Фінляндія і иньші.

Про автономію

Автономія це слово не наше, а грецьке. Ним користуються учені люди, і коли його перекласти по нашому, це значить самоуправління, або право самим в себе порядкувати. Кожний народ, що одержує автономію, управляє собою через виборних людей так, як йому краще.

Автономія буває ріжна, в залежности від тих прав, які вона дає людности, що нею користується. Так—є автономія персональна,

культурно-просвітна, національно-територіальна, областна і широко-політична

Персональна автономія дає право керувати своїми справами не тільки якій небудь нації, але ж навіть особам, що складають собою громаду. Вони можуть відповідно своїм потребам заводити школи, культурні товариства і вести громадські справи так, як то для них буде краще, щоб тільки не порушити загального устрою держави, в якій вони живуть.

Культурно-просвітна автономія дає право якій-небудь громаді, чи цілій нації, на широкім просторі в своїх границях заводити власні порядки в культурно-просвітнім напрямку, як то їй буде потрібно. Людність, яка користується такою автономією, може мати своє законодавче представництво, або, як кажуть за границею, сойм. Може будувати свої школи, театри, музеї, лікарні, культурні товариства і т. п. Домагатись, щоб з податків, які вона платить йшла певна частина на удержування цих інституцій. Може користуватись по всіх державних і иньших інституціях уживанням тої мови, котрої забажає більшість населення даної автономичної території.

Національно-територіальна автономія—це таке правління, котрим користується нація на всій території де вона живе і уявляє собою національну більшість. Така нація разом з представниками иньших національностей, які живуть на тій-же території, має свій власний сойм з виборних людей. Соймовому порядкуванню належать не тільки культурно-просвітні справи такої країни, але також і економічні, починаючи зо своїх інституцій найнижчих, аж до найвищої. Вона рішає в себе вдома різні свої справи: культурні, економічні і

політичні. Може навіть удержувати своє військо, будувати залізниці, може розпоряджатись своїми доходами землі і всякими природними багатствами. Утворює своє законодавство і свою адміністрацію. Всі ті справи, що торкаються даної нації і території, рішаються своїм правлінням а ті, що належать до цілої держави, в котрій ця нація живе, рішаються державним представництвом.

Областна автономія—це таке правління, котре може мати менші і більші права. Вона торкається вже не тільки справ національних тої місцевости, де живе переважна часть даної нації, але-ж управляє цілою округою, без погляду на те, які нації її заселяють. Автономія ця може бути поширена на ті нації, котрі забажають прилучитись до цієї округи. Областною автономією користуються там, де народ найде кращим установити такі округи при адміністративнім устрою держави.

Широко-політична автономія—це таке правління, котрим користується яка-небудь народність в державі в найширших розмірах свого політичного і економічного життя. Ця автономія має найширші права управи країною, її адміністративний устрій мало чим ріжниться від устрою тої держави, в склад котрої вона входить. Така автономна країна має не тільки свою адміністрацію і законодавство, але-ж і власне військо, і тільки умови спілки (союзу) сполучають її з тою державою, в котрій вона знаходиться. Автономія, по розмірі прав народнього правління, може бути ширшою і вужчою, або більш і менше правосильною. Автономія може бути такою обмеженою, що може торкатись тільки деяких культурних справ країни, але може бути і такою, що сама країна

зо своїм автономичним устроєм буде подібною окремії державі. Автономних одиниць в різних державах нашого світу дуже багато і користуються вони різними автономіями. Наприклад, в Австрії наші жукарїнці*) користувались дуже обмеженою автономією, так званою конститутційною. Це було просто провінціяльне самоуправління, котре порядкувало культурними і деякими адміністраційними та економічними справами, в котрі не втручався центральний уряд. Всі-ж важні справи, що ухвалював сойм, затверджувались центральною-державною владою.

А такі країни, як колонії Англії: Канада, Австралія, Нова-Зеландія, частина Африки, російська Фінляндія—вони по своєму автономичному устрою подібні до самостійних держав. Вони мають свій незалежний сойм, своє військо, свій флот, гроші і законодавство. Там існують тільки намісники, або губернатори, яко представники тих держав, які над ними панують. Чим більша держава, тим доскональнійшого треба способу володіння, щоб її народи могли користуватись, як найширшою автономією. Така автономія сприяла би тим народам краще улаштувати своє життя і згодом добитись кращого добробуту. І тоді вони б зажили культурним і економічним життям, уявляючи з себе сильні частини цієї держави. Дуже кепсько, коли яка держава не дає своїм націям вільно розвиватись. Така держава робить шкodu і тим націям, і собі. От возьмім російську державу. Вона по своїй території страшенно велика; в ній живе більше,

*) Галичині і Буковині.

як 100 націй. Російський уряд не давав цим народам вільно розвиватись, і тепер ми бачимо, як нерівномірно вони розвиті під поглядом культурним і економічним. Як приглянемося до устрою цієї держави, то забачимо, що одна нація бідніша від другої. У всіх націй відняті їхні права і підведено всіх під одну форму правління. Зроблено те страшенно невдало, і тому привело це до культурного і економічного упадку не тільки поодиноких націй, алеж і цілої держави. Тепер же з упадом старого режиму—повинен впасти і цей порядок правління державою. Тому ще до революції прийшли соціалістичні партії всіх націй до такого висновку, що необхідно дати повну автономію всім народам російської держави. Українські соціалісти добиваються, щоб було дано нашому народові національно-територіальну автономію, яка дасть нам велику користь. При автономії ми будемо сами управляти собою через український сойм. Це правління буде виконуватись нашими виборними людьми так, як се буде для нашого народу краще. Наші закони будуть так вироблятись, щоб вони як найлучше відповідали нашому життю. При автономії матимем змогу повернути свої українські школи, і збудуем їх стільки, скільки нам буде потрібно. Ми мусимо через свою школу дійти до такої культури, до якої зараз дійшли інші європейські народи. При нашій школі вернеться тоді в наші інституції рідна мова, і ніхто не буде глузувати з нашого селянина—хлібороба. Вся земля, яка є на Україні: казьонна, монастирська і інших великих власників, повинна поступити в наш український національний фонд і звідти вже роздаватись

тому трудящому народові, котрий сам буде її обробляти. Тоді нам цієї землі вистарчить, і не треба буде домагатись такого поділу десь на Кавказі, Сибіру, або іншій чужині. Податок, який буде збиратись з нас, повинен витратитись на наші потреби, а лишь де-яка маленька частина його, повинна йти на загальні інтереси цілої держави, але ніколи так, як це робилось досі. Наші гроші йшли на будівлю заводів, чугунок і інших підприємств в петроградській, москвовській і інших губернях в Росії і Сибіру. Бо досі наприклад, збиралось з нас більше п'ятисот мільйонів карбованців в рік, а витрачувалось на нас тільки половину цього. За наші гроші повинно розвиватись промисловість тут на Україні, і тоді крім землі наші люди зможуть ще працювати і на своїх заводах. А то досі, куди тільки ми не мандрували за тим зарібком: в Сибір, Германію, і Америку. При автономії, наші рекрути, що будуть відбувати військо, не підуть служити у Вятську губ., Сибір або ще де інше, за кілька тисяч верстов від рідної хати. При своєму правлінню і ми заживем кращим, яким будучим в культурному і економічному життю. Кожна нація досі при автономії буде сама про себе дбати, а всі разом—будут утворювати сильну російську республіку.

Про республіку.

Республіка, це держава, в котрій, замість царя, керує всіма її справами сам народ через своїх виборних людей,—тоб-то представників. Таке представництво, зібрав-

шись, утворює собою вищий орган народнього правління і називається воно загроницею Парламентом, а в нас звалось Державною Думою. Парламент вибірає з поміж себе кировників, котрі вже приймають спеціальну участь в справах цього керовництва і називаються міністрами. В республіці ще вибірається чоловік, котрий стоїть на чолі всеї державної справи і називається **президентом**. Президент вибірається на обмежений час і дається йому парламентом відповідна влада; після ж призначеного часу вибірається другий, або поновляється той самий. Іноді ж президент не вибірається, і й тому всім ділом керує парламент. Парламент надає в цьому напрямку повномічча своїм міністрам, а ті вже виповняють волю парламенту, відповідаючи перед ним за свої вчинки. Парламент видає свої закони, порядкує грішми і стежить за діяльністю уповномочених ним осіб, котрі проводять в життя постанови парламенту. Таким чином в республіці хозяйнує сам народ. Республіка буває **демократична і буржуазна**. Демократична,—це така республіка, в котрій всі горожане (граждане) користуються однаковим і рівним правом в громадському і державному життю. В такій республіці кожна людина, що має 20 літ, користується правом брати участь в виборах народних представників. Чи це буде чоловік, чи жінка, чи тої чи другої релігії і нації, весь народ, через своїх представників керує своїми справами. Такої республіки добиваються зараз соціалісти в Росії. Та-ж республіка, в котрій можуть керувати справами тільки багатші люде, а права бідних обмежуються в такому керуванні, не буде демократичною, а буржуазною.

Республіка ще буває федеративною і централістичною. Федеративна,—це така республіка, в склад котрої входять всі народи, що в ній живуть своїм власним державним життям. Так наприклад: в склад російської республіки мають увійти: Україна, Фінляндія, Білорусія, Литва і інші. Всі ці народи керують в своїй хаті своїми справами, а разом всі збирають великий республіканський парламент для порядкування всею російською державою. Таким чином, в федеративній республіці керування народними справами належить, починаючи з самоуправління окремих народних мас і кінчаючи одним загальним народним правлінням. В централістичній же республіці іде управління, починаючи зверху і кінчаючи самими низшими управліннями. Таке централістичне управління було досі в Росії, і воно довело її до гої катастрофи, котру вона пережила підчас останнього царського правління. Ніколи не можна керувати народними справами, щоб подавати ініціативу народним правлінням з міністерського кабінету, а навпаки: треба, щоб народ подавав її з низу на затвердження вищого народного органу. Кращий приклад нам може дати в цьому напрямку такий республіканській устрій в Швейцарії. При найширшій автономії націй, держава не ослабне, а окріпне. Цему ще може бути великий приклад державною устрою в Германії. Вже пройшли десятки літ, як вона стала федеративною і дала повну автономію всім своїм герцогствам, князівствам і королівствам, котрих в неї до 26-ти, а сила організації в неї зміцніла як нігде инче. Це вона і показала в останній війні, де виступила як один міцний і нерозв'язний кулак. Росії тим більше не треба такого устрою

боятися, а прагнути до того з її великою територією і різними націями. Разом з федерацією цієї республіки—Україна, як найбільша в ній нація, могла-б краще прийти до свого добробуту в політичному, економічному і культурному життї.

Тому українські соціалісти допомагаються національно-територіальної автономії в федеративній російській республіці.

Про Установчі Збори.

(Учредітельне Зібрання).

Велика наша революція викинула зовсім старий царський уряд з його правами і порядками. Тепер ще необхідно знищити і саму стару організацію державної влади, і утворити пакі закони, котрі-б задовольняли народні потреби в найширшому розмірі.

Для того, щоб встановити новий лад і устрій в державі, необхідно взнати волю всього народу держави і вже цією волею утворити таке життя, до якого він добивався,

Як-же це можна буде зробити?

А таким чином: потрібно щоб цей народ висловивсь, яких законів і порядків він хоче в себе мати. Це можна буде зробити, зібравши представників від найширших народних верств, а вони вже повинні здійснити народню волю.

Коли всі ці представники зберуться, то

назветься це зібрання **Установчим Збором**, або **Учредітельним Зібранням**, бо воно буде установляти новий лад і нові закони. В російській державі мається на меті скликати таке зібрання, якого ще тут не було. Повинно воно бути дуже велике і скличиться на таке важне діло, щоб перетворити всі ті питання, що утворювались в цій державі цілими віками. А для того тут повинен бути голос кожного громадянина, що живе в цій державі. Сюди повинні увійти представники всіх партій, класів і національностей. Бідний, багатий, чиновник і селянин, чоловік і жінка—всі, хто тільки доріс до 20 літ, повинні подати свій голос за свого представника. Вибори повинні бути при загальному, прямому, рівному і тайному голосуванню; щоб не було при цьому ніякого насильства одних над другими, а щоб була виражена воля кожного громадянина по його бажанню.

Установчі Збори зберуться і скажуть своє велике слово, і то буде воля народу. Як скажуть, так и буде. Від них буде залежати життя держави, нації і кожної людини.

Установчі Збори повинні на самперед установити форму державного устрою и задовольнити потреби найширших народних мас. Вони повинні зробити народоправство і законодавство, цеб-то: дати народні права и видати про те такі закони.

Установчі Збори повинні виконати програм народних борців-соціалістів, за котру вони так тяжко боролись віками. Державний устрій повинен бути такий, щоб не був більше хазяїном держави один чоловік, але щоб

народ сам собою управляв, через своє народне представництво. Щоб держава дала всім народам автономне право, котрі вже-б сами собою управляли. Установчі Збори вирішать головні питання народнього життя і розійдуться, а вже більше подрібну розробку законів і постійне правління державою—буде виконувати другий постійний народний орган—Парламент. Це буде таке ж народне представництво, як і Установчі Збори, тільки в меньшому розмірі. Таким же порядком будуть вибиратись туди представники, тільки вже на відомий час, скажемо на 2 роки, як того добиваються соціалісти. Установчі Збори повинні утворити такий Парламент, а вже це представництво буде змінятись виборами и постійно засідати. Парламент повинен рішати всі ті питання, котрих не вирішили Установчі Збори і ті, котрі будуть наростати в державному життю. Його діла будуть торкатись всеї республіки і він буде стежити за виконанням народнього закону і відповідальністю міністрів і тих керовників адміністративною життя держави, котрих він для того поставить. Щож торкається до інших автономних територій республіки, то там буде свій парламент і буде рішати свої питання тої людності, котра живе на території даної автономної частини. Тут буде своїм парламентом наділятись селянам земля, будуватись школи, фабрики і т. и. Тут будуть рішатись всі ті питання, що торкаються автономних одиниць. Такий автономний парламент буде на Україні і в інших народів російської держави. Тут ми найкраще рішимо я свої болючі питання; цего добивались наші кої лісти, і цего повинні добиватись всі ми, отціао роблять інші нації.

Як нам організуватись.

Життя нашого селянина, робітника і взагалі бідного чоловіка, вимагає багато заходів коло того, щоб поліпшити його становище в культурному, громадському і політичному напрямку. До цієї пори, коли не давалось нам ніякого права розпоряджатись своєю долею, наші народні маси сиділи без всякої громадської діяльності, а коли й проявлялась де-яка праця, то дуже млява й обмежена. Найбільше працювали політичні партії і організації, котрі перед всім мали знищити пануючий лад і народне безправство і тоді вже переводити в життя свої програми і постанови. Цього завдання вони добились і тепер необхідно всьому бідному народові, разом з своїми провідниками, взятись до праці коло утворення народнього добробуту. Всі ті огнища народнього руху, що раньше не могли виявити своєї енергичної праці,—тепер повинні ожити в як найширшому розмірі.

Що-ж в цьому напрямку у нас робиться і як до його здійснення дійти?

Майже всюди, де тільки збереться бідний народ в який-небудь гурт, або громаду, чи то буде на селі, фабриці, чи в місті, повинен він з'єднатись в якусь одну міцну силу. Ця сила буде вже зватись організацією і вона дасть можливість цим людям здобути те що, необхідно в їхньому життю бо всім відомо, що, як кажуть: „Громада є великий чоловік“. А де тільки буде громада, там завжди будуть задовольнятись її потреби. І коли таким

чином люде з'організуються, то і здобудуть вони все те, що їм є необхідне. Всі ми повинні пам'ятати, що ніколи не треба ждати на те, щоб хтось за нас поклопотавсь та дав нам готове. З нашого досвіду ми дуже добре знаємо, що давалось нам дуже мало, а ті що давали, не були нашими приятелями. Тому необхідно, щоб ми пеклювались про себе самі, і всі заходи коло цього робились нашими людьми. Кращим прикладом для нас можуть бути ті нації, що живуть з нами і котрі все здобували своїми власними силами. Взяти хоч-би євреїв, або поляків, котрі не ждуть щоб їм дали, хоч мають тепер на це право, а сами добувають собі долю. На добровільні жертви вони колись содержували і зараз здобувають собі різні школи, організуються у всіх напрямка свого життя й всіма силами вибиваються на кращу дорогу. Навпаки виходить у нас, де ми звикли тільки й ждати обіцянки. Коли ми навіть одержимо обіцяне і то ще багато доведеться нам здобувати своїми силами, щоб не тягнутись за всіма позаду. Крім того треба, щоб ті люде, котрі керують нашими справами, вибірались нашими організаціями і працювали для нашого добра.

З цією метою тепер по всій Україні стали поширюватись всякі товариства, спілки й інші організації. Просвіти, це такі товариства, котрі мають на меті засновувати бібліотеки, читальні. В них повинні зібратись наші і люде і довідуватись з газет та книжок, що в світі робиться, як де живуть люде і що вони собі здобувають. В них можна буде знайти пораду не тільки в політичному та державному життю, але-ж в господарському і влас-

ному. Просвіти повинні турбуватись про те, щоб відкривати на власні казенні кошти різні школи, охоронки для дітей, школи для дорослих і т. п. Просвіти мають на завдання відкривати курси по сільському господарству, ремісничі і т. п. Просвіти це такі товариства, котрі повинні всі свої сили тратити на поліпшення просвітного і культурного становища нашого бідного громадянина. Тому вони повинні горнути до себе весь трудящий народ, і дати йому духовну їжу і пораду. Такі товариства необхідно засновувати в кожному селі і городі,—де тільки в тому буде потреба.

В економічному життю повинні організуватись різні кооперативи, кредитові, ощадні і інші товариства, котрі будуть давати можливість кожному чоловіку, гуртуючись до купи, не давати визискувати себе всім тим крамарям і купцям, котрі ще довго після волі можуть поневолювати матеріально нашу бідноту. Про користь таких товариств наше селянство вже само довідалось. Тому повинно в нас бути як найбільше і цих товариств.

В селянському життю почали тепер закладати селянські спілки (союзи). Це такі товариства, котрі ще при старому урядові закладались і були політичними і таємними. Мали вони на меті здобути землю для бідного нашого селянина — хлібороба. Тепер спілки провадять цю мету далі в життя. Спілка стоїть на тому, щоб боротись до кінця за землю і волю. Бере вона під свою охорону і догляд всі ті землі, що мають перейти до селянства, стежить, щоб вони не продавались, не нищились ліси, та інші її цінності, та щоб не було

інших зловживань в цьому відношенню від теперешніх їхніх власників. Спілка доглядає за тим щоб в час розрухи ця земля акуратно оброблялась та щоб не було ніякої спекуляції зо всіма тими багатствами, що земля дає. Спілка ще багато має своїх завдань і тому всі ті люде, що хотять здобути собі землю, мусять для цього організувати селянські спілки і записувати до неї всю громаду.

Такі спілки засновані по всій нашій Україні і вони мусять відограти велику роль в життю нашого селянства в ті часи, коли рішається питання про землю.

Робітники вже давно стали організуватись в так звані, професійні організації. Таким же робом, як селянство бореться за землю, вони борються за своє робітниче становище. Коли робітництво зміцниться вь одну тісну одиницю і буде стояти за себе, як один чоловік, — воно поборює свою нужду. Перед такою силою завше уступить, чи фабрикант, чи інший визискувач робітничої праці. Тому робітники мусять ще зміцнитись в професійну організацію.

Існує ще багато інших демократичних організацій, котрі мусять ширитись, як найбільше серед нашого народу і дати йому ті здобутки, котрих вимагає його життя. А сучасний момент вимагає від нас рішуче взятись до праці і кувати свою долю своїми власними силами. Починаючи від села і кінчаючи столицею, від волосного самоуправління, аж до Установчих Зборів, де тільки рішається наша доля, повинні бути наші представники. Чи то будуть інтелігенти, чи селяне, аби були чесні

і правдиві люди та здатні до діла. Всюди повинні вибиратись ті люде, що користуються народним довірям, любять свій край і йому не зрадят.

Найголовніщим моментом в теперешньому нашому становищу—це вибори до Установчих Зборів, як Російських, так Українських і вибори в наш постійний Сойм.

Від цих виборів залежить все те, чого ми добиваємся стільки літ, і тому в них ми повинні прийняти найширшу участь. В сей час всі наші організації мусят з'єднатись, як один чоловік і сказати своє могутне слово. Коли ми з'єднаємось, то, маючи більшість, ми завжди переможемо як вдома, так і в тих самих Зборах, а організуватись потрібно, як найкраще, бо всі ті багатії і вороги народньої волі еднаються по своєму, щоб захищати своє добро від бідного народу.

В цих виборах мусят пройти народні кандидати з соціалістичним програмом і люди освічені в цих справах, бо до здійснення народнього бажання буде багато різних перепон, котрі необхідно буде побороти. Від них залежать всі мудрі питання сьогочасного моменту і вони мусят встановити розумний і корисний лад для всього народу держави і забезпечити найширші народні маси всім необхідним в дальшому їхньому життю.

Тому весь Український робітничий люд і селянство, з його народниками і проводарями мусят в цей час, як один з'єднатись і рішит, участь цілої нашої нації, котра перебула в

тяжкому становищу сотні літ. Доля народня і доля цілої України потребує від вас, сини народні, зміцнитись і стати як одному чоловікові до праці і творчого діла на користь Рідного Краю. А в Установчі Збори пошліть вірних синів з наказом від імені всього трудящого народу здобути для нього землю і волю, а для всьої України найширшу автономію.

Друкарські помилки

Стор.	рядок		надруковано	треба	пропущено
3	3	зверху	зовім	зовсім	—
"	7	знизу	мавсвої	мав свої	—
4	6	зверху	пірою	вірою	—
"	9	"	всім'ї	сім'ї	—
5	12	"	няція	нація	—
6	14	"	—	—	Херсонську
7	4	"	мисцін	місци	—
8	11	"	ширилось	ширилось	—
14	15	снизу	народні	народні	—
16	2	"	відчукунулось	видгукнулось	—
17	1	"	паньщійн	паньщині	—
18	7	зверху	ного	того	—
25	2	"	праняло	приняла	—
32	8	"	я ті	а ті	—

6753

Наше минуле

— і —

СУЧАСНЕ.

Ціна 30 коп.

Видання Проскурівської
Просвіти.

ПРОСКУРІВ

Друкарня Д. М. Левіта, Олександрівська вул.

1917.